

СТРАТЕГІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ ЯК ЕЛЕМЕНТОМ ЗАГАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ АГРАРНОГО ПІДПРИЄМСТВА

STRATEGIC MANAGEMENT OF THE FINANCIAL AND ECONOMIC SECURITY OF AGRARIAN ENTERPRISES AS AN ELEMENT OF THEIR GENERAL SECURITY

У статті висвітлено питання стратегічного управління фінансово-економічною безпекою як елементом загальної безпеки аграрного підприємства. Проаналізовано сучасний стан вітчизняних аграрних підприємств, виявлено актуальні проблеми, що перешкоджають їхній ефективній господарській діяльності. Особлива увага приділяється стратегічному рівню управління і необхідності вироблення системи заходів щодо попередження та мінімізації фінансово-економічних ризиків. Запропоновано рекомендації спрямовані на забезпечення ефективного управління фінансово-економічною безпекою, зокрема, на удосконалення стратегічного планування та реагування на зміни в бізнес-середовищі. Дослідження вказує на важливість фінансово-економічної безпеки як складової загальної безпеки аграрного підприємства, необхідності забезпечення стійкості та конкурентоспроможності аграрних підприємств.

Ключові слова: фінансово-економічна безпека, стратегічне управління, стратегічне планування, безпека підприємства, аграрне підприємство.

The article highlights the features of strategic management of an agricultural enterprise's financial and economic security, considering it as an element of its general security. The study identifies the main challenges faced by the agricultural sector. The authors emphasize the variety of interpretations of the concept of financial and economic security and suggest their own definition, interpreting it as a condition that ensures the effective functioning of the enterprise, counteraction to the external and internal threats through rational management of resources, optimization of financial, economic and production processes, and reducing management operational risks. The negative consequences of Russian full-scale military invasion for representatives of agrarian business have been determined. The main business entities of the agro-industrial complex and actual problems hindering their effective economic activity have been identified, including the analysis of the current state of domestic agricultural enterprises. Special attention is paid to the strategic policy of management and the need to develop a system of measures to prevent and minimize financial and economic risks. The article describes the interdependence between the financial-economic security of the enterprise and the financial and economic security of the state, in general, and analyzes the dynamics of changes in the number of farms in 2022–2023. The authors claim that the formation of an enterprise's financial and economic security requires a clear definition of goals and objectives at each level of management and the establishment of close relationships between them, as well as taking into account alternative strategies and means of ensuring economic security. Further directions for the development of the agro-industrial complex are determined. The proposed recommendations aim at ensuring the effective management of the financial and economic security of the agricultural enterprise, in particular, at improving strategic planning and responding to changes in the business environment. The study findings point to the significance of the financial and economic security of the agricultural enterprise as it is a component of country's general security. It is necessary to strengthen measures to support agricultural enterprises in ensuring their sustainability and competitiveness in conditions of the business environment uncertainty.

Key words: financial and economic security, strategic management, strategic planning, enterprise security, agricultural enterprise.

УДК 338.1

DOI: <https://doi.org/10.32782/infrastruct75-16>

Дячков Д.В.

д.е.н., професор,
професор кафедри менеджменту
імені І.А. Маркіної,
Полтавський державний аграрний
університет

Гнаток Є.М.

здобувач вищої освіти СВО «Магістр»,
Полтавський державний аграрний
університет

Животовська А.О.

здобувач вищої освіти СВО «Магістр»,
Полтавський державний аграрний
університет

Diachkov Dmytro

Poltava State Agrarian University

Hnatok Yevhenii

Poltava State Agrarian University

Zhyvotovska Aliona

Poltava State Agrarian University

Постановка проблеми. На сьогодні економічна ситуація в світі є нестабільною через значну кількість факторів, які дестабілізують економічні процеси. Втрати існуючих підприємств спричинені значним впливом негативних процесів внутрішнього і зовнішнього характеру, що становлять небезпеку стабільності діяльності і розвитку цих суб'єктів господарювання.

Аграрний сектор є одним із основних галузей економіки, який постійно стикається з низкою викликів та ризиків, таких як: зміна клімату, ринкова конкуренція, технологічні інновації, пандемія Covid-19, війна з росією. Завдання аграрних підприємств не обмежується лише виробництвом якісної продукції. Вони також повинні дбати про збереження стабільності та мінімізації можливих ризиків, оскільки для будь-якого господарюючого суб'єкта вкрай актуальною є проблема зростання і підтримки його конкурентоспроможності, вирішення якої можливе лише з урахуванням

забезпечення його економічної безпеки. А отже, важливим питанням є управління фінансово-економічною безпекою як складовою загальної безпеки підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблемі управління безпекою аграрного підприємства присвячені праці таких вчених, як: Г.В. Козаченко, О.М. Ляшенко, Л.І. Донець, О.В. Коваленко, О.І. Вівчар, І.Б. Хома, Л.О. Матвійчук, В.М. Курепін, Н.В. Ващенко, В.С. Пономаренко, О.Ф. Яременко та ін. Віддаючи належне значному науковому доробку вищезгаданих авторів, варто зауважити, що залишається не повністю розкритим питання управління безпекою аграрного підприємства на стратегічному рівні.

Постановка завдання. Мета статті полягає в розгляді важливості й специфіці управління фінансово-економічною безпекою на підприємстві як необхідного складового елементу загальної безпеки та аналізі сучасного стану вітчизняних

аграрних підприємств, виявленні актуальних проблем їх функціонування, що перешкоджають ефективній господарській діяльності та внесенні пропозицій щодо їх попередження на стратегічному рівні управління.

Виклад основного матеріалу дослідження.

У сучасних реаліях діяльність будь-якого підприємства залежить від здатності адаптуватися до зовнішніх і внутрішніх чинників. Недосконалість законодавчих норм, нестабільність цін на виробничі ресурси, їх можлива відсутність, наслідки економічних криз та політичних рішень, пандемія Covid-19, військові конфлікти можуть негативно позначитися при відсутності або недосконалості розроблених захисних заходів на фінансово-економічному стані суб'єкта господарювання, а в крайньому випадку призвести до банкрутства.

Питання фінансово-економічної безпеки закладено ще основами економічної теорії. Дослівно слово безпека в перекладі з грецького означає володіти ситуацією, тобто становище суб'єкта, що повністю захищений від усіх негативних чинників [1]. На сьогодні існує значний різновид визначень поняття «фінансово-економічної безпеки», оскільки кожен дослідник розглядає його зміст по-своєму. Узагальнюючи погляди різних дослідників [2-8], пропонується наступне трактування: «фінансово-економічна безпека» – це стан, за якого забезпечується ефективне функціонування підприємства, стійкість до негативних зовнішніх і внутрішніх загроз, шляхом раціонального управління ресурсами, оптимізації фінансових, економічних і виробничих процесів та оперативного управління ризиками.

Метою забезпечення фінансово-економічної безпеки є отримання максимальної ефективності, стабільності, створення передумов для подальшого розвитку підприємства шляхом своєчасного ідентифікування та запобігання зовнішнім і внутрішнім загрозам [9].

На сучасному етапі, в умовах підвищеного ризику, що є характерним для кожного вітчизняного суб'єкта господарювання, особливого значення набуває стратегічне управління фінансово-економічною безпекою.

Під стратегічним управлінням фінансово-економічної безпеки прийнято розуміти процес, що передбачає комплексну оцінку функціонування підприємства, аналіз рівня впливу зовнішнього та внутрішнього середовища, розробку плану дій щодо унеможливлення загроз та забезпечення належного рівня захищеності [10].

Українське сільське господарство було лідером на світових ринках сировини у період з 2019 по 2021 роки. Платіжний баланс аграрного сектору України відрізнявся стабільністю, експорт завжди переважав імпорт. Важливо зазначити, що в 2021 році було експортовано 50 мільйонів

тон зерна, а в 2022 році планувалося збільшити цю цифру до 70 мільйонів тон. Однак військові дії призвели до кризової ситуації у сільському господарстві України, порушивши ці плани. Більшість агропідприємств були неготові до такого розвитку подій.

Сьогоднішні економічно-політичні виклики в країні стали серйозною загрозою для фінансової стабільності більшості аграрних підприємств. Зокрема, початок повномасштабної війни і введення воєнного стану створили серію реальних ризиків і загроз, які важко ігнорувати керівникам аграрного сектору.

Загалом, виділяють дві причини фінансово-економічної нестійкості підприємств [11]:

- стратегічні помилки в діловій активності: різного роду стратегічні помилки, які можуть зробити підприємство неконкурентоспроможним на ринку, незалежно від величини наявних ресурсів або якості управління. Прикладами таких помилок можуть бути невірно обрана сфера діяльності, неправильна стратегія розвитку або недостатня оцінка ринкових умов;

- помилки в управлінні підприємством: охоплює помилки, що можуть виникнути під час впровадження стратегії управління підприємством. Вони можуть включати в себе прорахунки в фінансовому плануванні, невірно визначену структуру капіталу, неоптимальну стратегію розподілу ресурсів та інші аспекти, які впливають на стійкість підприємства.

Основними проблемами з якими зіткнулися виробники сільськогосподарської продукції у зв'язку з повномасштабним військовим вторгненням росії, можна умовно розділити на п'ять категорій:

1. Недоступність земельних ресурсів: в зоні воєнних дій обмежено доступ до земельних ділянок, які є необхідними для сільськогосподарської діяльності. Це може призвести до зниження виробництва сільськогосподарських культур і втрати доходів для фермерів. Крім того, значна частина земель ще й досі не розмінована, а застосування крайною-агресором хімічної зброї унеможливує вирощення сільськогосподарських культур.

2. Руйнування інфраструктури: військова агресія призвела до руйнування інфраструктури, яка є важливою для аграрного сектору: дороги, мости, залізничні сполучення, електромережі, засоби зв'язку тощо. Це в свою чергу призвело до збільшення витрат на логістику, порушення окремих виробничих процесів.

3. Зростання витрат на паливно-мастильні матеріали, добрива, ЗЗР: ведення військових дій спровокувало зростання цін на паливно-мастильні матеріали, добрива, засоби захисту рослин, що є важливими ресурсами для сільськогосподарського виробництва. Такий стан призвів до підвищення витрат на ведення сільського господарства і зменшило прибутковість цих підприємств.

4. Загроза безпеці і брак працівників: в зоні воєнних дій аграрні підприємства зіткнулися із загрозою для своєї особистої безпеки. Це призвело до зменшення чисельності робочої сили, за рахунок міграції в більш безпечні області, або взагалі за кордон, мобілізації працівників, і як результат – негативний вплив на виробництво.

5. Втрата доступу до ринків збуту: військові конфлікти створили втрату доступу до важливих ринків збуту сільськогосподарської продукції через обмеження торгівлі і збуту за кордоном та втрату розвинутої внутрішньої мережі, що суттєво вплинуло на доходи агропідприємств.

Головними суб'єктами господарювання АПК виступають фермерські господарства, сільськогосподарські підприємства, агрохолдинги і транснаціональні корпорації (ТНК). У світовій торгівлі Україна не є бенефіціаром ТНК. За методологією Держстату до сільськогосподарських підприємств відносять юридичних осіб, які систематично здійснюють діяльність в агропромисловому комплексі. До найпоширеніших організаційних форм господарювання відносять: фермерські господарства, кооперативи, приватні підприємства, державні підприємства.

Досить потужною є діяльність середньої ланки сільського господарства, яку представляють фермерські господарства. Станом на 2021 рік їхня загальна кількість становила 43 000 одиниць. Ці фермерські господарства обробляють 8% сільськогосподарських земель та виробляють від 5% до 10% валової сільськогосподарської продукції [12]. Протягом 2022 року їхня кількість скоротилась на 5% від загальної кількості. Однак у 2023 році відбулася позитивна тенденція щодо відновлення їхньої кількості.

Найбільший обсяг непрямих фінансових втрат аграрних підприємств становлять витрати, які пов'язані із блокадою морських портів, що складає 51% загальних втрат. Ця ситуація вплинула на скорочення експорту зернових і олійних культур та валютних надходжень. Крім того, 42% непрямих фінансових втрат пов'язані зі скороченням виробництва, в першу чергу, через знищення і крадіжки матеріальних цінностей підприємств на тимчасово окупованих територіях України, пошкодження і мінування сільськогосподарських площ, а також дефіцит виробничих матеріалів.

Загальна сума фінансових збитків, які були завдані аграрному сектору економіки станом на червень 2022 року, склала 4291,6 млн доларів США. Найбільших втрат зазнали сільськогосподарські угіддя та незібрані озими – 2135 млн доларів США (50% від загальних фінансових збитків) та техніка – 926,1 млн доларів США (22% загальних фінансових втрат) [13].

Для досягнення високої ефективності й отримання прибутку аграрному підприємству потрібно

бути готовим швидко адаптуватися до змін у внутрішньому та зовнішньому середовищі. Тому стратегічне планування дозволяє створити моделі поведінки підприємства в умовах нестабільності, досягти цільових показників та оптимально вирішувати питання, спрямовані на поліпшення його функціонування.

На підставі стратегії визначається фінансово-економічна політика агропідприємства за її основними напрямками. У процесі створення стратегії забезпечення фінансово-економічної безпеки особлива увага приділяється виробництву конкурентоспроможної продукції і максимальному зниженню її собівартості, мобілізації внутрішніх ресурсів, якісному розподілу прибутку, ефективному використанню капіталу підприємства тощо [14].

Прогнозування показників фінансово-економічного становища, ліквідності, стійкості і безпеки в цілому проводиться на основі базових показників. На основі виконаного прогнозу вище керівництво суб'єкта господарювання вирішує питання про спрямованість виробничих планів, завданнями яких є вибір й обґрунтування цілей розвитку агропідприємства і підготовка рішень із забезпечення та досягнення запланованих результатів [15].

Слід зауважити, що формування фінансово-економічної безпеки повинно передбачати чіткий взаємозв'язок визначених цілей й завдань кожного рівня управління, вибираючи при цьому оптимальні напрямки реалізації рішень. Також система управління повинна враховувати й альтернативні напрямки забезпечення безпеки підприємства, при цьому вибір конкретного проєкту повинен відповідати як і фінансово-економічній стратегії, так і конкретній фінансово-економічній політиці аграрного підприємства.

Ефективне управління реалізацією стратегії фінансово-економічної безпеки є ключовим і складним етапом в системі фінансово-економічної безпеки підприємства. Основною метою на цьому етапі є створення необхідних умов для впровадження запланованих фінансових заходів і успішного досягнення стратегічних цілей фінансового розвитку підприємства. Основне завдання полягає в тому, щоб просуватися в напрямку стратегічних цілей, ураховуючи реальні умови, що існують на підприємстві. На цьому етапі коригування стратегічних планів є нормою, що дозволяє забезпечити постійний цикл стратегічного планування і орієнтуватися на максимальне врахування змін у внутрішньому і зовнішньому середовищі [15].

Наявність відповідних загроз безпеці аграрного підприємства продукує розробку необхідного стратегічного плану заходів щодо усунення або мінімізації негативних факторів. На сьогодні органи публічної влади створюють усебічну підтримку агробізнесу шляхом змін нормативно-правового забезпечення, надання пільгового періоду, зміни

термінів подачі звітної документації, регулювання цін тощо.

Напрямами подальшого розвитку АПК повинно бути:

- розширення шляхів експорту сільськогосподарської продукції та імпорту добрив і засобів захисту рослин;
- розширення програм доступного кредитування для малих і середніх господарств;
- спрощення значної кількості бюрократичних процедур;
- залучення іноземних інвестицій;
- подальше ведення конструктивного діалогу з представниками агробізнесу.

Безпека фінансово-економічних ресурсів агропідприємства є неодмінною частиною фінансово-економічної безпеки держави. З одного боку, внесок підприємства у створення доданої вартості сприяє формуванню валового внутрішнього продукту. З іншого боку, підприємства, які є значущими платниками податків, мають великий вплив на формування доходів державних і місцевих бюджетів. Таким чином, чим вищий рівень фінансової стійкості підприємства, тим більше можливостей для держави виконувати свої функції та забезпечувати економічний і соціальний розвиток країни.

Звичайно, підтримка держави повинна бути, однак керівники агропідприємств повинні усвідомлювати, що їхня безпека залежить в першу чергу від них самих. Тому серед пропозицій щодо забезпечення безпеки аграрного бізнесу, мають бути:

- страхування майна та врожаїв (значна кількість представників аграрного бізнесу нехтують такою можливістю чим ставлять в певній мірі загрозу власній безпеці);
- інтенсифікація та диверсифікація виробництва;
- розробка планів дій на випадок форс-мажорних обставин;
- перекваліфікація персоналу агропідприємства;
- налагодження тісної співпраці з органами місцевої влади.

Висновок з проведеного дослідження.

Аналіз викладеного вище матеріалу дозволяє говорити про те, що українське сільське господарство було лідером на світових ринках сировини у період з 2019 по 2021 роки. Платіжний баланс аграрного сектору України відрізнявся стабільністю, експорт завжди переважав імпорт. Однак сьогоднішні економічно-політичні виклики в країні стали серйозною загрозою для фінансової стабільності більшості аграрних підприємств. Зокрема, початок повномасштабної війни і введення воєнного стану створили серію реальних ризиків і загроз, які важко ігнорувати керівникам аграрного сектору.

Для досягнення високої ефективності й отримання прибутку аграрному підприємству потрібно бути готовим швидко адаптуватися до змін у внутрішньому та зовнішньому середовищі. Стратегічне планування дозволяє створити моделі поведінки підприємства в умовах нестабільності, досягти цільових показників та оптимально вирішувати питання, які спрямовані на поліпшення його функціонування.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Коваленко О.В. Підходи до визначення економічної безпеки підприємства. *Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2016. Вип. 1 (01) / 2016. URL: https://old-zdia.znu.edu.ua/gazeta/evzdia_2016_1_65.pdf (дата звернення: 10.09.2023).
2. Микуліна Н.А. Фінансова безпека розвитку сільськогосподарських формувань: автореф. дис. канд. екон. наук: спец 08.00.08. К. 2008. 19 с.
3. Тимошенко О.В., Олешко А.А. Державна політика економічної безпеки України в умовах глобальної нестабільності. *Економіка та держава*. 2018. № 9. С. 30–33.
4. Ярославський А.О., Правдюк Н.Л. Управління економічною безпекою підприємства. *Норвезький журнал розвитку міжнародної науки*. 2020. № 42 (3). С. 41–44.
5. Семенова А.Н. Фінансова безпека підприємств агропродовольчої сфери. *Фінансова безпека і економічний ріст : домогосподарство, підприємство, регіон, держава : збірник доповідей міжнародної науково-практичної конференції, 6 жовтня 2011 р.* ПУЕТ. Полтава, 2011, С. 322–325.
6. Демченко І.В. Фінансова безпека аграрних суб'єктів. *Науковий вісник: Фінанси банки інвестиції*. 2012. № 4. С. 54–56.
7. Столбов В.Ф., Шаповал Г.М. Особливості управління системою фінансово-економічної безпеки будівельних підприємств. *Комунальне господарство міст. Науково-технічний збірник*. 2013. № 111. С. 103–108.
8. Мойсеєнко І.П., Марченко О.М. Управління фінансово-економічною безпекою підприємства : навч. посібник. Львів, 2011. 380 с.
9. Фоміна М.В. Проблеми економічного безпечного розвитку підприємств : теорія і практика: монографія. Донецьк : ДонДУЕТ, 2005. 140 с.
10. Беляєва Т.В., Корінь І.В. Фінансово-економічна безпека підприємства та напрямки її підвищення. *Східна Європа: економіка бізнес та управління*. 2017. Вип. 2 (07). С. 235–238. URL: http://www.easterneurope-ebm.in.ua/journal/7_2017/46.pdf (дата звернення: 11.09.2023).
11. Головчук Ю.О., Пчелянська Г.О. Особливості формування стратегії підвищення конкурентоспроможності підприємства на основі парадигми інноваційного розвитку. *Економіка та держава*. 2020. № 3. С. 66–70. URL: <http://www.economy.in.ua/?op=1&z=4539&i=11> (дата звернення: 13.09.2023).
12. Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 15.09.2023).

13. Модернізація економічної політики розвитку сфер діяльності та ринків. URL: <http://ief.org.ua/docs/mg/346.pdf> (дата звернення: 17.09.2023).

14. Організація та управління системою економічної безпеки підприємства: навч.-метод. посіб. за ред. З.Б. Живко. Черкаси : Чабаненко Ю.А., 2019. 120 с.

15. Дячков Д.В., Потапюк І.П., Капран І.В. Економічна безпека в системі стратегічного управління підприємством. *Економіка та суспільство*. 2021. № 24. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/173> (дата звернення: 17.09.2023).

REFERENCES:

1. Kovalenko O.V. (2016) Pidkhody do vyznachen-nia ekonomichnoi bezpeky pidpriemstva [Approaches to determining the economic security of the enterprise]. *Ekonomichnyi visnyk Zaporizkoi derzhavnoi inzhenernoi akademii – Economic Bulletin of Zaporizhzhya State Engineering Academy*, vol. 1 (01) / 2016. Available at: https://old-zdia.znu.edu.ua/gazeta/evz-dia_2016_1_65.pdf (accessed September 10, 2023).

2. Mykulina N.A. (2008) *Finansova bezpeka rozvytku silskohospodarskykh formuvan* [Financial security of development of agricultural formations]: avtoref. dys. kand. ekon. nauk : 08.00.08. Kyiv. (in Ukrainian)

3. Tymoshenko O.V., Oleshko A.A. (2018). Derzhavna polityka ekonomichnoi bezpeky Ukrainy v umovakh hlobalnoi nestabilnosti [State Policy of Economic Security of Ukraine in the Context of Global Instability]. *Ekonomika ta derzhava – Economy and state*, vol. 9, pp. 30–33.

4. Yaroslavskiy A.O., Pravdiuk N.L. (2020) *Upravlinnia ekonomichnoiu bezpekoiu pidpriemstva* [Management of economic security of the enterprise]. *Norvezkyi zhurnal rozvytku mizhnarodnoi nauky – Norwegian Journal of International Science Development*, vol. 42 (3), pp. 41–44.

5. Semenova A.N. (2011) *Finansova bezpeka pidpriemstv ahroprodovolchoi sfery* [Financial security of agro-food enterprises]. *Finansova bezpeka i ekonomichnyi rist : domohospodarstvo, pidpriemstvo, rehion, derzhava* : zbirnyk dopovidei mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii (Poltava, October 6, 2011). Poltava: PUET. (in Ukrainian)

6. Demchenko I.V. (2012) *Finansova bezpeka ahrarnykh subiektiv* [Financial security of agricultural entities]. *Naukovyi visnyk: Finansy banky investytzii – Scientific Bulletin: Finance banks investments*, vol. 4, pp. 54–56.

7. Stolbov V.F., Shapoval H.M. (2013) *Osoblyvosti upravlinnia systemoiu finansovo-ekonomichnoi bezpeky budivelnnykh pidpriemstv* [Features of manage-

ment of the system of financial and economic security of construction enterprises]. *Komunalne hospodarstvo mist. Naukovo-tekhnichnyi zbirnyk – Municipal economy of cities. Scientific and technical collection*, vol. 111, pp. 103–108.

8. Moiseienko I.P., Marchenko O.M. (2011) *Upravlinnia finansovo-ekonomichnoiu bezpekoiu pidpriemstva : navch. posibnyk* [Management of financial and economic security of the enterprise: a textbook]. Lviv. (in Ukrainian)

9. Fomina M.V. (2005) *Problemy ekonomichnoho bezpechnoho rozvytku pidpriemstv : teoriia i praktyka: monohrafiia* [Problems of economic security development of enterprises: theory and practice: monograph]. Donetsk : DonDUET. (in Ukrainian)

Bieliaieva T.V., Korin I.V. *Finansovo-ekonomichna bezpeka pidpriemstva ta napriamy yii pidvyshchennia* [Financial and economic security of the enterprise and directions of its improvement]. *Skhidna Yevropa: ekonomika biznes ta upravlinnia – Eastern Europe: business and management economics*, vol. 2 (07), pp. 235–238. Available at: http://www.easterneurope-ebm.in.ua/journal/7_2017/46.pdf (accessed September 11, 2023).

10. Holovchuk Yu.O., Pchelianska H.O. (2020) *Osoblyvosti formuvannia stratehii pidvyshchennia konkurentospromozhnosti pidpriemstva na osnovi paradyhmy innovatsiinoho rozvytku* [Peculiarities of Formation of the Strategy of Enterprise Competitiveness Improvement on the Basis of the Paradigm of Innovative Development]. *Ekonomika ta derzhava – Economy and state*, vol. 3, pp. 66–70. Available at: <http://www.economy.in.ua/?op=1&z=4539&i=11> (accessed September 13, 2023).

11. *Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy* [State Statistics Service of Ukraine]. Available at: <https://www.ukrstat.gov.ua> (accessed September 15, 2023).

12. *Modernizatsiia ekonomichnoi polityky rozvytku sfer diialnosti ta rynkiv* [Modernization of the economic policy for the development of business areas and markets]. Available at: <http://ief.org.ua/docs/mg/346.pdf>. (accessed September 17, 2023).

13. Zhyvko Z.B. (ed.) (2019) *Orhanizatsiia ta upravlinnia systemoiu ekonomichnoi bezpeky pidpriemstva: navch.-metod. posib.* [Organization and management of the system of economic security of the enterprise: a manual]. Cherkasy : Chabanenko Yu.A. (in Ukrainian)

14. Diachkov D.V., Potapiuk I.P., Kapran I.V. (2021) *Ekonomichna bezpeka v systemi stratehichnoho upravlinnia pidpriemstvom* [Economic security in the system of strategic management of the enterprise]. *Ekonomika ta suspiilstvo – Economy and society*, vol. 24. Available at: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/173>. (accessed September 17, 2023).